

سرمه‌دان پرویز تناولی

www.ketab.ir

هنرهای از یاد رفته - ۲

سرمه‌دان

نویسنده: پرویز تناولی

طراح گرافیک: محمود بخشی‌مؤخر

ویراستار: فرشته موسوی

چاپ اول ۱۳۸۶

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۶۳۸۳-۳-۱

بنگاه

نشر بن‌گاه

صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۸۵۷۶

www.bon-gah.com

info@bon-gah.com

کلیه حقوق این کتاب متعلق است به پرویز تناولی

سرشناسه: تناولی، پرویز، ۱۳۱۶ -

عنوان و پدیدآور: سرمه‌دان/ پرویز تناولی

مشخصات نشر: تهران، بن‌گاه، ۱۳۸۶

مشخصات ظاهری: ۸۴ ص، مصور

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۶۳۸۳-۳-۱

یادداشت: (فارسی - انگلیسی)

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

یادداشت: ص: خ. به انگلیسی: Sormehdan, Oli.

یادداشت: کتابخانه

موضوع: سرمه و سرمه‌دان

رده بندی کنگره: ۲ س ۸۶ / ت ۱۲۹ / TT

رده بندی دیویی: ۷۲۵ / ۵

شماره کتابخانه ملی: ۱۹۳۲۹ - ۸۴ م

www.ketab.ir

درآمد/۵

سرمه و آداب آن/۸

سرمه دان/۱۱

شکل های مختلف سرمه دان/۱۲

سرمه دان های تصویری/۱۳

سرمه دان های هندسی/۱۶

سرمه دان های شیشه ای ، عاجی و استخوانی/۱۸

سرمه دان های سنگی/۱۸

میل سرمه دان/۱۹

زیر نویس ها/۲۲

تصاویر/۲۴

از زمان گزنفون و گفته او درباره عقیده کوروش کبیر نسبت به سرمه، بیش از دو هزار و چهارصد سال می گذرد. طی این دوران طولانی و دست کم هزار سال پیش از آن، هیچ دوره ای از تاریخ ایران را نمی توان یافت که ایرانیان به سرمه و سرمه کشی توجه نکرده و برای این ماده ی آرایشی - طبی، مخزن های زیبا نساخته باشند. این مخزن ها که به سرمه دان معروف اند، بخشی از هنر ایران طی چهار هزار سال گذشته محسوب می شوند، اما به جز موارد استثنایی، بیشتر آن ها ناشناخته مانده اند. با وجود پیشرفت های قابل توجه ایران شناسی، هنوز بسیاری از اشیاء، به ویژه آن ها که با زندگی روزمره مردم مرتبط بوده اند، در تاریکی باقی مانده اند. اغلب ایران شناسان بیشتر هم خود را صرف اشیاء گران قیمت و آن هایی که در ویتترین موزه ها جا گرفته است، می کنند و به اشیاء و وسایل روزمره مردم، مانند وسایل آشپزخانه، ابزار آرایش و وسایل کار دکان داران کاری ندارند، مگر آن که یکی از این وسایل را استثنایی و به اصطلاح، موزه ای تشخیص دهند. معرفی وسایل روزانه ی مردمی، علاوه بر زیبایی خاصی که برای خود دارد، سبب آشنایی با زندگی روزمره گذشتگان هم می شود. سرمه دان و فرهنگی که در پس آن است، بدون شک یکی از این مقوله هاست. بیش از سی سال است که من با سرمه دان مانوس هستم. از همان آغاز آشنایی و خرید اولین سرمه دان ها، شیفته ی این اشیاء کوچک شدم و آن ها را به دیده ی مجسمه نگریستم. تنوع و خلاقیتی که در ساخت این مخزن های کوچک به کار رفته، بسیار گسترده است. تقریباً همه اشکال طبیعی، از جمله انسان، حیوان و شکل های ملهم از گیاهان و دیگر دست ساخته های بشر را می توان در سرمه دان دید. از اشکال هندسی و انتزاعی نیز بیشترین استفاده شده است. نکته قابل توجه دیگر در مورد سرمه دان ها، تسلسل تاریخی آن هاست. این وسیله چون مورد استفاده روزمره بوده، تولید آن هیچ گاه و در هیچ شرایطی متوقف نشده و چون حلقه های زنجیر - از پیش از تاریخ تا به امروز - متصل باقی مانده است. در همین کتاب کوچک می توان نمونه هایی از تاریخ چهار هزار ساله سرمه دان را در ایران مشاهده کرد. نکته قابل فکر دیگر در مورد سرمه دان ها، تنوع مصالح و فنون ساخت آن هاست. تقریباً هیچ ماده سختی نیست که سازندگان سرمه دان ها از آن برای ساخت سرمه دان استفاده نکرده باشند. سنگ، شیشه، آهن، برنز، نقره، قلع، سرب، استخوان، عاج، گل و سفال از این جمله اند. ارزش فرهنگ نهفته در پس سرمه دان نیز، کمتر از خود سرمه دان ها نیست. سرمه از جمله مواد آرایشی است که زنان و مردان از آن علی سویه استفاده می کرده اند و یکی از محدود وسایلی است که در گذشته در همه خانه ها یافت می شده است. همگان بر این باور بوده اند که سرمه علاوه بر زیبایی، در تقویت نور چشم نیز مؤثر است. در ادواری که عینک طبی و آفتابی در میان نبوده، چه بسا همین سرمه، کمبود این وسایل را جبران می کرده است. با وجود همه این نکته ها و آن فرهنگ غنی، هنوز کتاب یا مقاله جامعی که معرف این مخازن زیبا باشد، نگارش نیافته است. این کتاب کوچک به قصد پر کردن بخشی از این خلأ انتشار می یابد، به امید آن که به دنبال آن توجه به سرمه دان های ارزشمند دیگری که در موزه ها و مجموعه های خصوصی است، ادامه یابد.